

РЕЦЕНЗИЈА ЗА БЛАЖЕ МИНЕВСКИ

кандидат за дописен член на МАНУ

Блаже Миневски е автор на десет романи, пет книги раскази и седум изведувани пиеси. За романот „Нишан“ ја доби наградата „Стале Попов“, „Роман на годината“ и наградата на Град Скопје – „13-ти Ноември“, а за романот „Свирци“ – наградата „Прозни мајстори“ на Фондацијата „Македонија презент“. Минатата година, за романот „Ако се родат некакви чувства“, по вторпат ги доби наградите „Стале Попов“ и „Радиново признание“. Миневски досега има публикувано и неколку книги раскази, меѓу кои и „Сезона на глуварките“, за којашто го доби престижното „Радиново признание“ пред дваесет и пет години. Неговите романи се преведени на англиски, полски, ерменски, бугарски, руски, словенечки, арапски, хрватски, кинески, српски и италијански јазик. Англискиот и полскиот превод на романот „Нишан“ влегоа во конкуренција за наградите „Impras Dublin“ во Ирска и „Ангелус“ во Полска. Минатата година издавачката куќа „Матица македонска“ од Скопје објави негови избрани дела во шест тома. Тој е застапен во сите антологии на македонската кратка проза објавени во последните триесетина година, во Македонија и надвор од неа, а негови раскази се преведени на повеќе од дваесет и пет јазици во светот.

***

Според критиката, Блаже Миневски е вешт мајстор на зборот, беспрекорен стилист, автор кај когошто може да се следи вриењето на квасецот на она што се вика јазична супстанција, која како ефект произведува богати метафорични наслојки во текстот и резултира со богатство на дискурсот: лексичко, тропичко, конфигуративно. Тој раскажува зрело и доживеано, вкрстувајќи ги модерното и постмодерното прозно искуство во едно стамено и стилско кажување. Неговата проза е слоевита, наратолошки и тематско-мотивски комплексна, која, не само што не бега од реалноста и од внатрешните и надворешните конфликти и апсурди со кои сме соочени, туку на мајсторски начин ги опсервира, прекршени низ една универзална, општочовечка димензија. Романите на Миневски ги обединуваат модерните движења на светскиот книжевен исказ со најновите творечки процеси во нашата литература. Во своите романи, тој ја одразува локалната боја на егзистенцијалните драми, но го разнишува и глобалистичкиот концепт на светот, зашто во голема мера зборува и за лажните херои и уништените животи воопшто. Критиката често ја истакнува и лирската природа на неговата проза, еманципативната моќ на јазикот, во потрагата по суштината на креативниот процес, но и нејзиното општествено значење и ангажман. Во тој контекст, неговата проза се дефинира како повеќеслојна, поетска и оригинална, а повеќето негови дела се препознаваат како блескава, интертекстуална проза. Притоа, како квалитет плус

се истакнува поетската моќ на реченицата и неконвенционалноста на нарацијата, кои многу кохерентно ги комбинираат локалните легенди со панорамата на современото општество во целина. Кога станува збор за неговите романи, се истакнува и тоа дека тоа е „проза за зрели и остроумни читатели кои ја ценат уметноста на раскажувањето, оние кои уживаат во литературни експерименти и јазик полн со неконвенционални метафори и споредби“. Во основа, станува збор за врвна проза со голем број лексички бравури и со посебен вид иронизирање. Дела со брилијантен наративен ритам со кој, во еден здив, може да се следат и да се откриваат многу сјајни ликови и пресврти, а притоа да се ужива во мелодичноста на македонскиот јазик.

академик Божин Павловски

РЕЦЕНЗИЈА

за прием на БЛАЖЕ МИНЕВСКИ за дописен член на МАНУ

Блаже Миневски (1961) е прозаист и драмски автор, добитник на наградите „Стале Попов“, „Роман на годината“, „Рациново признание“ и наградата на Град Скопје – „13 Ноември“. Романите на Блаже Миневски се преведени на англиски, полски, ерменски, бугарски, руски, словенечки, арапски, хрватски, кинески, српски и италијански јазик.

Неговите драмски текстови со години биле на репертоарите на македонските професионални театри, со кои учествувале на „Охридско лето“ и „Скопско лето“, добивале награди на Фестивалот „Војдан Чернодрински“ во Прилеп и гостувале во странство.

Блаже Миневски е застапен во сите антологии на македонската кратка проза објавени во последните триесетина година во Македонија и надвор од неа, а негови раскази се преведени на повеќе од дваесет јазици во светот. Неговиот расказ „Пристапната беседа на академик Сисое“ беше објавен во антологија на европскиот расказ во Америка и во Велика Британија, а подоцна е прогласен за најдобар расказ во антологијата.

*

Блаже Миневски е класик на нашата книжевност, мајстор раскажувач, значаен драмски автор и еден од нашите најдобри романсиери. Книжевното мајсторство ги подразбира оние високи и обврзувачки стандарди што се викаат имагинација, иновација, добра приказна, уверливи ликови, живи дијалози, цврста композиција, чист стил, хумор, критичност. Тие особини се специфични за секој автор, но се препознатливи веднаш, доколку ги има. Блаже Миневски е еден токму таков, препознатлив автор.

Делата на Блаже Миневски ги поседуваат сите споменати книжевни особини, а во ова прилика јас ќе се ограничам само на некои од нив, земајќи ги како пример романите *Нишан*, *Млечка*, *Фаниџомско сџајало*, *Мрежаста на Мамли* и *Ако се родат некакви чувства*.

Нишан е најпознатиот роман на Блаже Миневски и со него можат да се илустрираат главните особини на неговото творештво. Уште со самиот наслов Миневски покажува дека во книжевноста ништо не е случајно. За насловот на својот роман *Дар* Владимир Набоков со право вели дека е непреведлив на западните јазици,

зашто покрај надареноста значи и дарување и она што е дарувано (судбина). Романот на Блаже Миневски *Нишан* – кој е доволен да се заземе едно од врвните места во македонската литература – исто значи дар, но е уште понепреведлив, зашто покрај дарување, има и неколку други, за романот поважни значења, како знак, белег, одбележен, мета, справа за нишанење и др. Тој многузначен наслов го навестува полифонискиот карактер на романот и понатамошното ширење на значењата врзани за основната метафора.

Почетокот и крајот на еден роман се, разбирливо, уште поважни од самиот наслов. Тоа може да се однесува на првата и на задната реченица, а во случајот со *Нишан*, се однесува на првото и на последното поглавје. Во романот тие се исти: но не сосема. Внимателниот читател може да забележи дека при повторувањето на првото поглавје, кое така е и заглавено, не како 30. како што бара редоследот на нештата, туку токму како 1 (прво), сепак се направени некои измени. На пример, по „станувам приказна што се раскажува самата себе“, во последното – прво поглавје е додадено: „всушност, можеби приказна што треба да се преживее“, а по „прстот уште ти стои на орозот, за секој случај“, е додадено: „Исто како мене“. Тоа, се разбира, не е случајно, а постоењето на такви и слични места укажува на многузначноста на делото, поради што ваквите романи не можат докрај да се протолкуваат никогаш, па ни кога ќе се прочитаат повеќе пати.

Во романот *Нишан* авторот често употребува граматички неправилни облици на сегашно и минато време (велама – реков) со што, со нечисти лингвистички средства, врши диверзија на стварноста и всушност го укинува времето. Секое *велама* е поништено со секое *реков*, така што актуелната стварност е префрлена во сферата на непостоењето. За да стане очигледно дека се движиме низ специфичната стварност на книжевното дело, а не низ препознатливата стварност што е опишана во делото, авторот не само што ја дозволува туку и ја потцртува можноста дека ликовите немаат никаква врска со живи личности, ниту, пак, книжевната стварност е иста со т.н. жива, доприрлива стварност. Таквата определба му дозволува да користи фантастични елементи, то ест *меланхолија* дека ние се гледаме низ нишан да ја даде како жива стварност која, да биде чудото поголемо, истовремено и се оспорува. Таквата книжевна еквилибристика ги прави книжевните дела неодгатливи во толкава мера што и самиот клуч на нивното толкување станува дел од нивната недофатливост. Тоа се потврдува и со самото повторување на крајот како почеток. Ако, во духот на Чехов, почетокот и крајот ги замислиме како две временски плочи што налегнуваат едната врз другата, можеме да видиме дека времето натежнало врз времето како минатото врз сегашноста,

и дека меѓу плочите нема ништо. Каде е тогаш животот односно раскажаното? Го нема. Но, ако е така, ако навистина го нема, зошто тогаш авторот, повторувајќи го на крајот почетокот на делото, ги придодава тие дополненија дека приказната сепак „треба да се преживее“ и зошто се придодава себеси во прво лице? Дали е тоа знак на отсуство или на присуство? Приказната, очигледно, никој не може да ја оспори, а најмалку самиот раскажувач.

Ова е пример на авторска постапка во која иновацијата е вградена во композицијата односно во склопот на делото, а бидејќи делата се реализираат во јазикот, тоа е истовремено остварено преку она што во естетиката се нарекува убавина на грдото, односно, во случајов, преку една впечатлива, алогична граматика која го овозможува премостувањето односно, подобро речено, укинувањето на времето.

Сложената композицијата на *Нишан* се појавува, во инаков склоп, и во *Фантомско синајало*. Го споменав темпоралното лингвистичко решение кое не се среќава на друго место во нашата книжевност, а колку што мене ми е познато, ниту во некоја друга книжевност. Сега би укажал на уште едно такво книжевно решение што јас го сметам за уште поважно и за највпечатливо во целиот опус на Блаже Миневски. Тоа е антропоморфниот карактер на неговото раскажување, кое го среќаваме во повеќе негови дела, а најконсеквентно и највпечатливо во *Млечка*, во *Фантомско синајало*, но и и во други дела, некогаш сосема неочекувано, како во финалето на романот *Ако се родат некакви чувства*. Блаже Миневски во своите романи често тргнува од една централна метафора околу која потоа се плете основната приказна поврзана со други, понекогаш независни приказни кои стануваат комплементарни во склопот на дејството односно во композицијата. Така е во *Нишан* (мигновеноста на човековата судбина во часот на можното исчезнување), така е во *Фантомско синајало* (болката што останала на местото на отсечената нога, или на местото на еден потопен свет), а така е и во *Мрежата на Мамли*, каде што централната метафора прераснува во алегија и парабола (мрежата е составена од низа поврзани празнини низ кои се движат бостанциите и сусамциите, како препознатливи претставници на актуелното време). Централната метафора низ која е скицирана и привременоста и трајноста на нашата егзистенција, сепак, најконсеквентно е дадена во романот *Млечка*, каде што едно глуварче глувари над светот, односно една млечка лета над земните пространства и го набљудува животот на луѓето. Според мене, таквиот антропоморфен карактер на природата кој станал субјект на раскажувањето и главна гледна точка на приказната е најголемата и магистрална иновација на Блаже Миневски, каква не постои кај никој друг писател кај нас, ниту, пак, сум ја сретнал во целата светска книжевност. Тој

антропоморфен универзум населен со зборови, кога раскажувачкото јас, како што се вели, односно самата точка на гледање, од субјектот, кој во книжевноста е секогаш живо суштество, обично човек или (во бајките и басните) животно, кај Миневски ќе се пресели во предметниот свет и ќе стане елемент, минерал, глуварче, ситна бубачка, тоа е за мене најголемата и сама по себе бесценета новина во книжевната постапка која не е технички трик, туку жива супстанцијалност, очигледна трага на можната автономна свест на природата, која овозможува историјата на живите лица да биде раскажана од страна на мртвите предмети што нив ги опкружуваат, кога природата го зазема своето суверено место што ѝ е одземено од луѓето и од нивната самодоволност и агресивност, и кога таа, со смирен и неодмазднички тон, објективистички, може да ја раскаже приказната на самите раскажувачи, па така да го покрие целиот раскажувачки универзум, од нараторот до предметот за раскажувањето.

Ако се родил некакви чувствва е роман за љубовта на Гоце Делчев и Јанка Каневче. Покрај авторот (фелтонистот), формата на романот ја обликуваат Маја, како надворешен раскажувач и главен помошник, Бадема, како непосреден надгледувач на настаните, и Фила, во улога на коректор на историјата. Приказната ја опфаќа дејноста и љубовта на Гоце и Јанка, до смртта на Делчев, продолжението на таа љубов преку аманетот на Гоце, и историјата на семејството Герцикови како исполнување на тој аманет. Паралелно, дадени се бројни епизоди за љубовта како главна тема на романот во кои се вклучени бројни познати личности, пред сè од книжевноста. На епско рамниште, значајен е паралелизмот со Гарибелди, а на дејствено и како пресечна точка на трагичното – паралелизмот со Никола Карев.

Веќе самиот избор на темата, љубовта, а не дејноста на најпознатиот македонски револуционер, му отвора на авторот можност да излезе од вообичаеното клише. Тој ја обработува приказната формално како фелтон, а суштински како античка трагедија. Според карактерот, Гоце е воин во духот на Мисирков, тој светот го гледа „како поле на духовен натпревар“ и е недоверлив спрема акцијата за која смета дека не ѝ дошло времето. Тој е чесен, храбар, бестрашен, но никогаш не убил човек и не дал наредба за нечија ликвидација. По тоа се разликува од луѓето на своето време. Како и Мисирков, Гоце Делчев е свесен дека не созрело времето на она што ќе го запомнине како Илинденско востание. Во тоа во еден момент го поддржува и самиот Никола Карев. На Гоце му е јасно дека Македонија е без средишна идеја, неосознаена. Поминало 100 години од Крчовски, но: каде се книгите кои во меѓувреме требало да бидат напишани? Може ли да се преживее и дејствува без осознаеност? Може ли да се преживее без да се пишуваат и читаат книги? А и можноста да се создадат моќни и единствени, чисто

македонски востаничи чети, во услови кога неслогата и предавството царуваат, во тој момент наликува на утопија и на далечен сон. Денес знаеме дека она најдоброто во Илинденското востание, сосе прогласувањето на Крушевската Република, може да се сведе на давање знак за сопстеноо постоење и на свртување внимание на неподносливата состојба во која се наоѓа Македонија. Но Гоце не сакал да дава знаци, нему не му биле потребни симболични востанија. Фактот дека Организацијата ја донела одлуката без негово знаење го прифатил како неминовен крај. Му било јасно дека ќе биде ликвидиран и дури не жалел многу поради тоа. Расpletот се случува во распутот на неговата љубов кон Јанка. Во тој момент, тој му вели на својот најдобар пријател Михаил Герциков дека за него се важни само две нешта: „Јанка и Македонија“ и му ги упатува зборовите во вид на аманет, кои се и во насловот на делото: „Ако се родат некакви чувства“ помеѓу него и Јанка, тие го имаат неговиот благослов. Во една варијанта на тој аманет Гоце дури не инсистира на заемните чувства, туку нагласува „ако се родат кај тебе“ некои чувства, тогаш го имаш мојот благослов. Со тоа на љубовта ѝ се дава нов и општ карактер: сега таа љубов, преку замолбата „Чувај ја Јанка“, се однесува на иднината на она што му е најважно, а тоа, покрај среќата на Јанка, е судбината на Македонија и нејзиното симболично преживување. Исполнувањето на аманетот се случува преку семејството на Герцикови, и затоа во романот на членовите на тоа семејство им е даден толкав простор и толкава важност. Тие се чуварите на спомените за Гоце. Маја е потомка на Јанка и истовремено главниот „помошен“ раскажувач во делото. Амбиентот во кој се одвива животот на Маја не се разликува многу од амбиентот во кој се одвива средишното дејство на романот: тоа е ослободена Бугарија во која Македонците само меѓусебно разговараат на македонски, а инаку целосно се вградени во бугарскиот амбиент, а многумина и се доживуваат како Бугари. Во современот слој на романот не се зборува за тоа, но заклучокот се наметнува сам: оние што верно го чуваат споменот за Гоце, сосе сета носталгија за Охрид и слично, ѝ припаѓаат на една туѓа култура. На моменти добиваме впечаток дека тоа е една „туѓа“ приказна, или, поточно, дека врската со Македонија е сè полабава. Точното и верно опишување на амбиентот во кој се случуваат актуелните настани пред смртта на Гоце само го потврдува тоа. Затоа не зачудува прапањето зошто Гоце во еден момент од Софија дошол во Штип. Македонија тогаш е провинција, а Софија е центарот. Во романот постојано некој оди за Македонија или се враќа од Македонија, а самата Македонија е невидлива, како маглив сон во далечината. Трагичниот заплет во романот се формира со прифаќањето на судбината. Еден митски јунак, македонскиот Гарибалди, еден убав, силен, чесен човек кој не убил никого ниту дал налог за туѓа

ликвидација, мирно и бестрашно оди кон единственото сражение во својот живот, во Баница, каде што ќе биде убиен. Постојаното дошепнување помеѓу софиските служби и „чпионите“ верно и детално се опишани во романот. Трагедијата бара значајни личности кои со неотстапна сила се движат кон трагичниот расплет. Гоце не е личност која ги чека и се влечка по настаните, тој презема дури и безумни мерки, како што е обраќањето до папата во врска со унијатството, ако мисли дека во тоа е спасот за Македонија. Тој е идеалист кој бара потпирна точка во еден трајно поделен свет, револуционер кој чита книги и сака да се усовршува додека животот ита по брзи патеки. Востанието е избрзано, а за чекање нема време. Така како што е опишано во романот на Блаже Минески, сите од опкружувањето на Гоце го сакаат и го почитуваат, но оние со кои го подготвувал заедничкото животно дело, сепак, ќе го остават сам. Дури и Никола Карев, кој му ветил дека ќе биде против кревање на востанието, во последен момент, сепак, се премислил.

Можеби затоа, во финалето на романот, трагичната судбина на Гоце се удвојува и потцртува токму преку судбината на Карев и на неговото семејство. Паралелизмот со Карев и удвоената љубовна приказна природно се надоврзува на основното дејство во романот. Прилогот за ковчегот на Карев е, всушност, поентата на романот, како и моментот кога Гердиков пред границата што не може да ја помине го следи патот на моштите (како театарска фарса организирана од две туѓи држави кои само ги искористиле песомнено чистите чувства на оние што ги сочувале моштите и сметале дека местото им е „дома“). Но каде е домата – во Кукуш? А каде е Кукуш? Впрочем, пренесувањето на моштите во финалето на романот покажува дека за многумина не е битно главното прашање, кој е Гоце, туку *чиј* е.

Од моментот кога Карев се согласил дека е рано за востание до моментот кога се премислил и ја поддржал одлуката да се крене востание поминало многу кратко време. Гоце со двете нозе стои во 19 век, векот на идеали, а Карев е со едната нога во 20 век, векот на изневерените идеали, кога Македонија ќе биде трајно осакатена. Судбината на Карев е заднинската слика на Илинденското востание и на судбината на Македонија на која не ѝ треба ништо што го надраснува личниот егоизам, неукоста, ропската послушност и арогантната безначајност. Безизлезноста е врвот на трагичниот пат на Македонија, кога потребата да „дадеш глас“ или да останеш без глава е единствениот избор. Затоа Гоце не е симбол на ослободувањето на Македонија, туку на нејзината трагична судбина во која – во финалето на романот на Миневски – судбините на тие две личности, Делчев и Карев, се преплетуваат. Можната споредба меѓу наследниците на Гоце во Бугарија, кои оставиле своја приказна, и наследниците на Карев во Македонија,

испадени од бината и од софрата, создава грди асоцијации. Голема среќа е што авторот, како посредник, последен зел збор.

Книгата се пишува во моментот кога се чита. На самиот крај од Додатокот, првпат во романот се појавува антропоморфниот раскажувач (омилената постапка на Миневски, што ја одбележавме како негова голема иновација) во вид на дождовна капка која паѓа од небото и во одводната шахта се претвора во ништо.

Тематиката на раскажувачката и романескната книжевност се движи помеѓу индивидуалното, националното и општото. Начинот на кои тие три нешта се поврзани и сочувани во јазикот ја определуваат специфичната тежина на книжевните дела. Среќен стек на околности и знак на несомнена дарба е кога во една национална книжевност ќе се појави дело со препознатлив национален карактер кое, истовремено, има и општа и индивидуална важност, поврзани со љубовта и трагичната судбина на јунаците. *Ако се појават некои чувств* е жив доказ дека таквиот пристап може да даде врвни резултати. Ако кон тоа ги придодадеме книжевното мајсторство и иновациите, за што веќе стана збор, станува јасно дека зборуваме за редок, исклучителен автор.

Тоа е несомнена и доволна препорака и причина Блаже Миневски да стане дописен член на Македонската академија на науките и уметностите.

Акад. Митко Маџунков

